

Welke positieve ontwikkelingen zijn het waard om vast te houden wanneer de scholen weer open gaan?

Onderwijskundige inzichten in tijden van corona – deel 2

DOOR EEFJE TEEUWISSE, FRANK HULSBOS EN STEFAN VAN LANGEVELDE | MEI 2020

Sinds medio maart doen wij onderzoek naar hoe schoolleiders en leraren samenwerken aan onderwijsontwikkeling in tijden van corona. In de eerste fase van ons onderzoek richtten we ons op de eerste twee weken direct na het sluiten van de scholen. De inzichten van deze fase zijn hier te vinden. In de tweede fase hebben we de ervaringen van de eerste twee maanden in kaart gebracht. Hiervoor hebben we (opnieuw) twaalf schoolleiders en docenten geïnterviewd over hun ervaringen met onderwijs op afstand. We waren nieuwsgierig naar: wat verlies je als je onderwijs op afstand verzorgt? Welke voordelen brengt het juist? En wat zou je graag vast willen houden, ook wanneer fysiek onderwijs weer mogelijk is? De onderwijskundige inzichten uit de tweede fase van ons onderzoek delen we in dit artikel. In het bijzonder kijken we naar de autonomiebeleving van leerlingen en de verbondenheid tussen docenten en leerlingen en tussen leerlingen onderling.

Klik voor de
podcast

We podcasten ook over het onderzoek tot nu toe namen we drie afleveringen op. [Klik hier om naar de podcastwebsite te gaan.](#)

Wat doet het onderwijs op afstand met de autonomie van leerlingen?

Gedurende de eerste fase van ons onderzoek gaven verschillende gesprekspartners aan dat zij het onderwijs nu meer dan ooit leerlinggestuurd vonden. Dit hield ons bezig. Wat betekent in dit geval leerling-gestuurd? Dat de leerling in staat moet zijn om behoorlijk zelfstandig met de stof aan de slag te kunnen? Of dat een leerling ook daadwerkelijk meer regie heeft over de vorm en inhoud van het onderwijs? We zijn hier in de tweede fase dieper op ingegaan. Hoe autonoom voelen leerlingen zich nu eigenlijk?

Wat opvalt is dat leerlingen aangeven nu meer ruimte te ervaren om het onderwijs in hun eigentijd en tempo te doorlopen. Een grote groep leerlingen geeft aan dit prettig te vinden. Sommige leerlingen worstelen ook met de verantwoordelijkheid die dit met zich meebrengt. Zij geven aan de stok achter de deur, van een docent die je een beetje in de gaten houdt en stimuleert om met de stof bezig te zijn, te missen. Van docenten horen we hele wisselende ervaringen, waar sommige docenten juist positief verrast worden door de mate van zelfstandigheid en betrokkenheid op het leerproces van leerlingen, zien anderen juist hoe moeilijk sommige kinderen het hebben om überhaupt tot leren te komen. De thuissituatie van de kinderen lijkt hier een belangrijke rol in te spelen, zoals de ondersteuning van ouders, een rustige plek in huis om aan school te kunnen werken en een goede computer en internetverbinding. En wat een leerling zelf ook naar voren bracht is dat de overgang voor haar van voornamelijk 'aan het handje meegenomen worden' naar een grote mate van zelfstandigheid nu wel heel groot was.

Verder valt op dat docenten aangeven dat leerlingen nu minder invloed hebben op de lesstof dan normaal. Opdrachten worden vooraf goed doordacht en zo opgezet dat ze weinig ruimte voor verschillende interpretaties overlaten. Instructies via MS Teams zijn (heel begrijpelijk uiteraard) behoorlijk eendimensionaal. Waar er normaal een mooi gesprek kan ontstaan en leerlingen door het stellen van vragen de docent in zijn verhaal 'sturen' is dit nu lastiger.

Anderzijds gaf een docent aan dat het werken met Teams hem in staat stelt om individuele leerlingen sneller en meer gerichte feedback te geven. Door hier vervolgens een aantal vervolgoopdrachten aan te koppelen lukt het hem om ook op afstand leerlingen te bieden wat ze nodig hebben.

Wat de gesprekspartners verder naar voren brengen is dat veel van de lesstof nog steeds vaststaat. Wanneer je getoetst wordt, waarop en op wat voor manier is in handen van de docent (en schoolleiding), daar hebben leerlingen nu niet per se meer over te zeggen. Alhoewel we ook op dit punt wel beweging horen. Zo spraken we een schoolleider die met zijn team heeft afgesproken dat leerlingen dit jaar een 'bevorderings-advies' krijgen. De leerling krijgt een beargumenteerd advies over zijn voortgang (wel of niet over, wel of niet op hetzelfde niveau). Het is vervolgens aan de leerling om samen met zijn ouders te bepalen of zij dit advies opvolgen of dat ze er vanaf wijken. Een interessant experiment, dat goed past bij de ambitie van de school om de leerling meer verantwoordelijkheid te gunnen op het eigen leerproces.

Kortom, het onderwijs op afstand doet zeker een groter beroep op de zelfstandigheid van leerlingen, scholen kiezen verschillende vormen om leerlingen te helpen met deze zelfstandigheid om te gaan. Op dit aspect is de autonomie van de leerling toegenomen, de mogelijkheid om je eigen tijd in te delen. Als het gaat om het wat, hoe en waartoe van het onderwijs hebben leerlingen niet per definitie meer te zeggen dan gewoonlijk. Het is zelfs lastiger om leerlingen hierbij te betrekken. Wat wel een wezenlijke opbrengst lijkt, is dat een deel van de docenten (en schoolleiders) meer vertrouwen heeft gekregen in de motivatie en zelfstandigheid van leerlingen. Dat kan richting de toekomst een positief effect hebben op het verruimen van de keuze- en bewegingsvrijheid van leerlingen op school.

Het belang van verbondenheid

Wat in de eerste fase van ons onderzoek naar voren kwam is dat het onderwijs op afstand de relatie tussen docenten en leerlingen vooral veel kost. We hebben hier meer betekenis aan proberen te geven gedurende de tweede fase van het onderzoek. Een aantal gesprekspartners geeft aan dat ze minder hiërarchie ervaren in het contact tussen docent en leerling. Door zelf vanuit huis les te geven, waar af en toe je eigen kinderen door het beeld lopen, wordt het contact met leerlingen persoonlijker. Niet alle gesprekspartners deelden overigens deze observatie.

Een ander voordeel dat een paar keer genoemd werd is dat de groepsdynamiek nu minder aandacht vraagt. “Het klassenmanagement is toch iets weerbarstigs”, zei één van onze gesprekspartners. Doordat er nauwelijks sprake van groepsdynamiek is, zien docenten andere leerlingen boven komen drijven. Leerlingen die ineens wel vragen via de chat stellen en hun werk snel (en goed) afmaken. Wellicht dat deze leerlingen het normaal moeilijk hebben met de sociale context van de klas. Voor al die leerlingen en docenten die juist deze sociale context waarderen of zelfs nodig hebben om energie te krijgen, leerplezier te ervaren, of überhaupt naar school te komen is dit een lastige tijd. Een schoolleider formuleerde dit mooi: “Ik realiseer me meer dan ooit dat we een community vormen. En dat sommige kinderen iets van ons leren, omdat ze hier graag zijn en als ze er toch zijn dan af en toe ook maar even iets doen.”

Wat de gesprekken verder duidelijk maken is dat het functionele contact tussen leerlingen en docenten in de digitale omgeving vrij goed tot stand komt. Wat veel lastiger is, is het persoonlijke contact. De ‘warmte’ zoals een gesprekspartner het omschreef. Even een vraag naar nieuwe schoenen, hoe een toets gegaan is of hoe een lastig gesprek met een ouder was. Dat kan normaalgesproken in de wandelgang. Nu mis je een belangrijk deel van die informatie. En wanneer je er iemand speciaal voor opbelt krijgt het al snel een ‘te serieus’ karakter.

Veel docenten geven aan dat ze nu varen op de relatie die ze gedurende de eerste maanden van het schooljaar met de groep hebben opgebouwd. En dat het lastig is om deze relatie nu te verdiepen of te verstevigen. Overigens hebben we ook mooie voorbeelden gehoord. Van een school die docenten die in de huidige situatie wat minder lestijd hebben (zoals LO docenten) als tweedelijns mentoren inzet voor leerlingen die meer begeleiding nodig hebben dan hun eigen mentor ze kan bieden. Deze tweedelijns mentoren bellen bijna dagelijks met de leerlingen die ze onder hun hoede hebben om ze te helpen met hun planning, met de moeilijkheden die ze ervaren door de situatie en ze positief te bekrachtigen waar mogelijk.

Waar je wint aan efficiëntie, verlies je aan betekenis

Eén van onze gesprekspartners vatte de kern in onze ogen mooi samen door te zeggen: “Waar je wint aan efficiëntie, verlies je aan betekenis”. Het onderwijs op afstand brengt op verschillen fronten een efficiëntieslag met zich mee. Docenten proberen de stof tot de kern terug te brengen, digitale tools maken het mogelijk om meer leerlingen tegelijk les te geven en om leerlingen snel gerichte feedback te geven. Bovendien is de communicatie met leerlingen op een aantal fronten vereenvoudigd (“Ze reageren ineens allemaal snel op een chatbericht of mail.”). Ook zie je dat er minder getoetst wordt met cijfers en als er getoetst wordt, kijken docenten beter naar wat de betekenis van de toets is in het leerproces. Aan de andere kant verlies je ook aan betekenis. Van het zijn van community waar leerlingen graag komen. Van het voeren van interessante gesprekken over de lesstof, waar je samen tot nieuwe inzichten komt. Van het kunnen zien, aanmoedigen en waarderen van de inzet, betrokkenheid en voortgang van leerlingen. En leerlingen de aandacht geven in contact die ze verdienen.

Dit maakt de periode die er nu aan gaat komen interessant. Een fase van hybride onderwijs, waarbij een deel van de leerlingen op school mag zijn, met een gepaste anderhalve meter afstand. Wat kun je op afstand niet bieden en hoe maak je juist hier extra ruimte voor in een beperkte hoeveelheid contacttijd? En hoe maak je goed gebruik van de opgedane inzichten rond bijvoorbeeld digitale middelen, om onder andere een efficiëntieslag te maken? Dit soort vragen gaan we gedurende de derde fase van ons onderzoek proberen te beantwoorden.

Met dank aan: Martijn van Vugt, Cees van Lent, Jeppe den Uijl, Marion Willemsen, Sietske Grinwis, Bob Stel, Roeland Koelewijn, Sander Jacobs, Sean Keller, Patricia Bleeker, Daniël van Amersfoort en Ivo Omlo.

Deel vooral je eigen ervaring met ons door te mailen naar eefje@takeastep.nl